

Андрій МАКАРЕНКО

19

КУРБАС НА РЕПЕТИЦІЇ

Нарис

1965 р.

Харків -22,
Проспект Правди №1, кв. 29
МАКАРЕНКО
Андрій Григорович.

Хто б не вступав до "Березоля", початку юний юнак чи досвідчений майстер, усіх Курбас зустрічав попереџенням про те, що їх ждуть великі державно-політичні, фахові та моральні зобов"язання!

"Мистецтво, - часто висловлював Курбас, - не завжди зв"язане з святом і відпочинком, а ^є ~~і~~ мусить бути важкою роботою, як добування вугілля в шахті".

Сам ~~ї~~до себе Курбас ставив високі вимоги і всім, хто працював з ним, повторював вселюдську істину - що труд основа успіху! Одного разу хтось на режисері нагадав некролог Сольца на смерть першого наркома юстиції П. Стучки - "це був керівник, який вчив не повчаючи, виховував - не подавляючи, підтримував - не принижуючи" ... Коли Курбаса щось глибоко вражало, у нього злітали вгору брови, великі очі загоралися... Почувши сказане, він промовив: "Шкоду ю, що не читав... Такий принцип мусить стати заповідлю для кожного школя!" Сила театру, говорив він, - корениться в ідейній, творчій єдності режисера, акторського ансамблю, художника, композитора та й інших співучасників нашого труда. Та досягти такої згуртованості ~~можна~~ ~~тільки~~ тільки працюю. "Але тисячу разів доцільніше дряпати-ся на Говерлу^X і зірватися з неї разів десять чи двадцять, доцільніше при цьому потовктися як слід, а на тридцятий раз - таки видряпatisя, - ніж повзати на низах". /З лекцій в студії/.

Режисерові й актору "треба почути матеріал, урозуміти його, привчитися мислити його природою, привчитися відноситися до нього як до станка". /З протоколу режлабу/. "Треба зрозуміти ідейні концепції цілого твору та всіх складових його частин. Відтворити це в простій, але не спрощеній образності".

...Про те, як ці творчі ~~п'єс~~ становилися у виставах О.С.Курбаса та його учнів, (некий) розповідають приклади з-тих вистав.

...Спектакль "Жакерія" - Меріме, поставник Б.Ф.Тягно /1925р./. Художник В.Шкляїв. Музика Ентеліса.

Фінальна сцена - французьких повстанців "жаків" зрадив ватажок, чернець Жан; королівський посол обійшов їх підступом і розгромив у битві...Поразка...розврат! Поставник посилив враження ще й тим, що подає цю сцену на тлі затемнення сонця. Містичний страх охоплює селян. Як же був втілений цей образ на сцені? Кожному учаснику було дано завдання знайти пластичний вираз, відповідний його внутрішньому стану в даній картині та своєму характеру. Приміром: підбурювана і болгуз Моран /актор Карпенко/ скрутися клубком, убравши голову; актор Швачко хрестився ~~на~~ під сцені на сонце, як на ікону; високий Ільченко закам'янів на місці, немов запаралізований; Івашутич упав на замлю ниць, хрестом розкинувши руки...І всі, стак, по різному і... Ніякої однотипності реагувань не припускалося. Акторові, який в "Жакерії" грав роль Годфроя - кривого лісовика з ватаги Сірого Вовка, на одній з коректурних репе-

тицій тов. Тягно рантом сказав таке: "А от ви накульгуйте на своїй кривенькій нозі і погрожуйте бердишем... он туди... не то сонцю, не то богові".

А в цілому композиція з 30-ти пластично-яскравих, сповнених живими пристрастями людей створювала єдиний сценічний образ, образ катастрофи, якогось казацтва! Одначе режисер т. Тягно не закінчував спектакль з відчуттям непоправної загибелі! У самому фіналі Сірий Вовк - ватажок "лісових братів" /актор Шагайда/ на весь свій величезний звіст зводився над тими, хто пав ниць, хто підує під духом! Він закликав рушати в нетри, щоб продовжувати боротьбу. За ним йшли його лісовики та частина селян.

Так досягалася образна конкретизація ідеї і теми п'єси, досягалася єдність змісту й форми, єдність загального й часткового! Це дуже трудна робота. Вона вимагає образного мислення від постановника та всього ансамблю виконавців; вимагає вольової зосередженості, дисципліни і творчої атмосфери в час роботи.

...Як кажуть в театрі, "трудно йшла" у актора Бучми А.М. в "Жандарії" сцена - "На майдані"; в ній монах Жан-Бучма, одверто стас на бік селян-повстанців. Монолог -заклик до селян не удавався. Не було в ньому отого духовного переламу. Йшли корректурні репетиції, на яких був О.С.Курбас... Бучма пробував посилити вияв, вдаючись до використання хреста... меча. Правда не приходила. На одній репетиції режисер Тягно сказав: "Броніслав! Відкинь хреста... Вирви у Ільченка дубинку, на яку він так сонно скилив голову!.. Кидай свій заклик і лізь у бійку!"

Бучма не сприйняв завдання зразу... В перерви Курбас і Тягно пояснювали, глибше його розкривали:

- Забудь, - сказав Тягно, - що ти монах... Зараз, в цій ситуації, в тобі проکинувся мужик!"

- Живи одними думками і почуттями з тими, кого ти закликаєш на повстання, - сказав Курбас. - I дій так, як вони віками діяли... дубиною! Та ще й про ~~себе~~^{єбе}, потай, вилайся міцним слівцем мужицьким!"

I вже звертаючись до членів режисераторії, які були на репетиції, Курбас сказав: "Треба буде нам розяснити колективу, розвинути думку, що в акторській майстерності треба йти від нагромадження найбільших труднощів - до найбільшої свободи й легкості! Через найбільшу складність - до найбільшої простоти!".

Після перерви картину почали спочатку. Бучма щодалі все більше запалювався... Сцена ожива! В ній зазвичала художня правда!

...А от в подальшій картині "Перед боєм", Жан-Бучма, звертаючись до своєї армії повстанців, уже орудував мечем... і в кульмінації, взявши за лезо руками, піднімав угору меч і хрестовидним держаком благословляв військо. В даній ситуації це було художньо-переконливо, бо з розвитку подій ми бачили, що в душі Жана вже заповзли: черв'як сумніву та страхів від думки, що він "відступився від бога й короля".

І глядачі, що так полюбляють самостійно, - "без указки театру", - передбачати - доповнювати судьби героїв, глядачі тривожно думали: "Здається, він їх зрадить".

2 ...Спектакль "Пролог". Композиція п'еси та постановка Леся Курбаса. Текст С.Бондарука. Оформлення В.Шкляїва та М.Сімашкевич. Музика Ю.Мейтуса. /Харків 1927р./.

1 ~~Треба побіжно зробити довідку.~~ Деякі історики театру змішують докупи дві різні п'еси, поставлені Курбасом у "Березолі". Року 1925-го в Києві режисер Курбас поставив п'есу російського драматурга Поповського "Напередодні"... А року 1927 вже в Харкові поставив зовсім іншу п'есу "Пролог".

3 Що спонукало керівника "Березоля" вже через 2 роки після спектаклю "Напередодні" ставити "Пролог"? Образ "Напередодні" ^и пропускає можливість пасивної позиції споглядального відображення тих подій! А драматургія і театр не припускають неточності творчого вияву ідей, двоїстості думок! Ця неточність у т.Поповського повела за собою те, що частина сцен рішалася ~~ним~~ дрібно-побутово, не узагальнено й не образно.

"Ідейна основа спектаклю, - казав Курбас, - мусить випливати з ленінського образного визначення тих революційних подій. Це образ - "Пролог жовтня". Образ "Пролог" активна позиція митців. "Пролог" - це дія, вчинки, бротьба,

із яких необоримо виникає ще сильніша, завершальна революційна буря!

П'єса "Пролог" мала багато епізодів. В дії, в конфліктах, в яскравих характерах були відображені різні класи й верстви суспільства:

Такий широкий обсяг викликав закономірну стисливість сцен. В невеликих життєвих епізодах — краплях треба було дати відчуття цілого "моря житейського"! Отож і засоба ^и сценічного вияву потрібні бути виразні, глибоко образні! І одночасно життєво-достовірні!

Відбір побутових деталів був строгий. Залишалося лише те, що було потрібне: для дії, сюжету, змісту.

...Ось так фудувалася сцена, де діяв народ...

Картина "У Москві".

Картина почалася з появи Каляєва на площі, де й відбувався його діалог з Городовиком. Після другої репешиції Курбас несподівано наказав викликати на цю картину добру половину трупи. Прийшли на другий день... Курбас звернувся до всіх з таким завданням: "Ця сцена, — сказав він, — багато важить в композиції всієї вистави! І текст в ній переконливий. Але в ній не вистачає такої важливої дійової сили, як народ. Неграмотно було б, якби ми почали включати перехожих з вулиці в діалог Каляєва з Городовиком! Однаке, атмосферу зв'язку подій з довколишнім світом, з народом, треба неодмінно створити. І ми зараз з вами це спробуємо... Ми подаємо ² образ живої

московської нічної вулиці. Текстів нових не буде. Режисер оголошує змагання... Кожен з вас мусить створити свій індивідуальний образ москвича - переходного! Шукайте виразні, характерні постаті, типові їхні риси! Ми скомпонуємо з таких типових переходих, так би мовити, інтродуцію до основного уривка картини! Уявляйте точно все в своїх образах: вік, фах, ходу, одяг, тощо... і пробуйте це показати! За два дні буде загальна репетиція..."

Наглядав за нашою індивідуальною працею

т. Дубовик. Прийшов день показу знайденого... Репетиція йшла в декораціях. Це були широкі попелясто-сині завіси, що спускалися в різних напрямах, і на них світлом проектувалися багатоповерхові будинки. Падав лапатий "електричний сніг"... Нічною вулицею проходили москвичі. Перший раз режисер не спиняв нікого. А за другим разом почався відбір!

- "Рожинський!.. Ви копіюєте Дробинського", -
кинув Курбас молодому студійцеві. - Шукайте інший образ!"

- "Товаришу Жаданівському!.. Візьміть у реквізито-
рів сенчата. Навантажте на них убогий скарб... і тягніть!
І будьте старше віком... стариком!"

Отак режисер одних стверджував, других по-
правляв, а декого відставляв. Асистент Дубовик ще днів
зо три вів роботу індивідуальних шукань.

А в кінці з відібраних кращих образів була створена ота "інтродукція" до сцени Каляєва. До граничної точності були доведені ритм переходів та часове тривання! Запрошувані снігом, вулицею брели, перебігали, по-старечому дібали, поважно виступали різні люди: хлопчаки, дівчата, чиновники, робітники, офіцери, кадети, старики... З'явився Каляєв... Зачинається його діалог... В певних "оркестрово-точних" моментах вулицею знов хтось проходив, зовшім відмінний від попередніх "типів московської вулиці"...

Дуже багато праці покладалося на індивідуальні шукання та композицію подібних картин. Зате, яку творчу радість мали учасники цього процесу! Як високо і вдячно оцінювали глядачі таку роботу!

... В п"есі "Пролог" доповнюючим планом трактується тема русько-японської війни 1905 року. Тема проходить в текстах основних персонажів. Але ж цього замало! Треба показати, як ця безглузда царська авантюра відбивається в народі. Збільшувати текст не дозволяє час тривання вистави, отож Курбас знайшов надзвичайно зконденсоване рішення! В картину "Вокзал" він увів кілька фігур: божевільного солдата /арт. В. Стеценко/, молодицю-солдатку /арт. Л. Доценко/, що проводкає мужа; та матір, яка обняла сина - новобранця /арт. Бабіївна/... Божевільний солдат, в різні моменти двічі перебігає сцену, вигукуючи: "Хунгуз!.. Хунгуз!.." Його ловлять санітари. Він вирвався, біжить... Молодиця заблукала в людському натовпі, шукає поїзд, що повезе її мужа на війну...

Вона тривожно, в другій появі в розпачі, і втретє - в нестягі гукає до людей:" На Казань шалон пройшов?..На Казань шалон пройшов?"...А матір заклякла в обіймах із сином, як образ приреченості і печалі.

І ці образи, пристрасно й виразно розроблені акторами та режисурою, вносили в картину "Вокзал" таку тривогу, що ніяких багатослівних "тирад" не було потрібно.

...Сцена"розстріду 9-го січня".

Оформлення - лише завіси...Освітлення - напівміла, що дає відчуття сірого, туманного петербурзького зимового дня...Біля завіси - задника, на всю широчінь сцени, у три ряди народ. Це трудівники Петербургу йдуть до царя з петицією...Вони йдуть з іконами, хоругвами! На цю демонстрацію їх, в попередній картині, спровокував піп Гапон. Біля самої рампи, на підлозі, спеціальні прожектори, що знизу вгору освітлюють людей. З відкриттям завіси, співаючи "Спаси господи, люди твоя", народ повільно йде на авансцену...В міру їхнього руху вперед, за ними на заднику, все збільшуючись, виростають тіні - люди, численний натовп!

В кінці залу для глядачів розітнувся вигук офіцера:"Стій!.. Назад!" Натовп спинився...З нього летять голоси: "Солдати!.. "Чого?" "Холодно солдатам"..."А стоять треба!"..."Ура, солдати!" Покотилося, затихаючи: "Ура-а!.. Ура-а-а-а!" Хтось почав спів-молитву:"Спаси, господи!" Підхопили:... Рушили. Із залу крик офіцера:"Назад! Будемо стріляти!" Народ спинився...

Настав кульмінаційна частина картини... Ось непомітно для глядачів з першого ряду напівсилуетна постать жінки зробила крок вперед і за нею на заднику виростає велика тінь, чи не втрічі більша людського зросту. Одночасно за нею з "синхронною" точністю поруч друга артистка /яку глядач не помічає/ почина говорити промову-заклик до солдатів... В словах і в інтонаціях - горе й смуток.... жалощі на злідні та народну біду! А перша жінка жестами й пластичними виразами тіла доповнює промову-заклик... Її тінь на заднику відображує в рукові саме ті почуття, які глядачі чують у промові... Тінь так приковує увагу глядачів, що створюється відчуття - ніби вона і рухом і словообразом відтворює оті жалощі в промові -заклику!

От чути чоловічий голос-заклик до війська!.. В ньому уже гнів, протест! і на заднику - відповідна гра тіні, що відображує думку й душевний стан промовця! Таких закликів - промов було кілька - всі різного стану люди!.. Тексти цих промов писалися за матеріалами О.М.Горького.

...Чути голоси: -"Пропустіть, пане офіцере!"

-Рушаймо! Солдати не стрілятимуть!

-Ура, солдат-и-и!" Співаючи народ рушив знову!

-Готуйсь! -гукав офіцер. Але спів наростає...

Народ іде! Не вірять люди, що будуть в них стріляти!..

Клащають затвори рушниць! Команда: "Під!" Постріли... Крики...

Зойк дитини. Падає старик з іконою... Падає матір з дитиною!

Падають ще! Вступив оркестр... В ньому музичний образ Великої трагедії 9 січня!

Все світло на сцені виключається.

...Колосальний труд і вольове напруження вкладав режисер Курбас в розоробку цієї сцени - за прийомо "театру тіней"... Адже якась найменша свавільність чи акторська неточність пластичного вияву, могли зробити спотворену відбитку в тіні. А треба було, щоб відбитка своїм правдивим рухом тіні-людини зображувала почуття, що виравали в народі!

І цей прийом "театру тіней" Курбас розвинув в новій якості... Він, якщо можна так висловитися, "одухотворив" тінь-людину, відштовхнувшись від скідного, стародавнього "театру тіней".

Тут же слід сказати й про загальне оформлення спектаклю "Пролог". В ньому не було "писаних декорацій". Були попелясто-сині великі рухомі завіси... їх можна було швидко в час затемнення розсунути чи поставити в іншому напрямі... В деяких сценах на них "проектувалися" прожекторами - вікна будівель, тюремні грани, друкарська машина в рухові тощо...

5 Нам не раз закидали актори інших театрів уїдливі слова про те, що "березільці", мовляв, не знають свободи акторського творчості. Вони намагалися підкріплювати це плутаниною думок: про інтуїцію, імпровізацію тощо... На цю -"димову завісу", що маскувала дрібне себелюбство й своекористя, ми відповідали перефразованою марксистською істиною - "свобода творчості актора - це усвідомлена художня і громадська необхідність!"

Ч ...Класові протиріччя, революційні зіткнення та "державне керівництво" царя Миколи II - були відображені в таких картинах, як "Друкарня", "Вокзал", "Аудієнція", та інших...

...Сцена "Щоденник царя". Оформлення: фрагмент кімнати в палаці, стіл, кілька стільців. Біля столу сидить "козачок", йому імператор диктує свій щоденник. Лише кілька фраз...Але в них неймовірна духовна обмеженість, та водночас жорстокість і страх перед революційною бурею! Цю характеристику царя актор і режисер збагатили тонкою, майстерною сценічною поведінкою та почуттєвою гамою!

Незабутня кінцівка сцени...Он цар будьочо й не дуже грамотно диктує козачку про свої державні вчинки, про війну, про революційні події! А в ході, в постаті, зворотах тіла - відчувається тривога, страх! Ось він різко припинив диктування. В іншому ритмі швидко підійшов до козачка... Він боягузливо, напівшептом питав...

Цар /актор Й.Гірняк/.

- Як гадаєш?...Вони можуть сюди прийти?

Козачок /актор Б.Балабан/.

- Хто, ваша величність ?

Цар:

- Хто?!/.../по паузі/. Ро-біт-ники!!!

Козачок:

- Не можу знати, ваша величність !

Ц а р:

/полохливо втопив очі в козачка... Йриходить до тями... Гукає/
- Болван!.. Повинен знати!!!

/Знову підкресленим військовим кроком, уже пишаючись, ходить
по кімнаті. Підійшов до козачка, каже:/

- Пиши! /Козачок сів, ухопив перо/... А ма-ма... у
нас за-но-чувала...

/Світло гасне/.

х х х

... Важке завдання стояло, приміром, перед акторами
Бучмою та Долініним і режисером Курбасом, коли розробляли
картину "Перед стратою".

В короткій, монологічній сцені треба було відобра-
зити душевні переживання Каляєва в останні хвилини життя...
Всяк бувало *в* початкових репетиціях: знахідки, невдачі й
знову пошуки! От же йде завершення всієї праці в передге-
неральних репетиціях. Пізно вночі, щоб мати цілковиту тишу,
Курбас призначив репетицію в оформленні та освітленні. Деко-
рація така: тюремна камера /ті ж згаду ані завіси/, нари,
стіл, табурет... Сутінок... Промінь місяця /прожектор/ відбиває
на стіні - заклався тінь: гратчасте вікно. За коном в певні
моменти чути стукіт сокирі: то будують шибеницю. Іноді один
з тих теслярів тихо виводить пісню: про темну руську нічень-
ку й розлуку! Така атмосфера всієї сцени...

(... і от що трапилося на репетиції...)

Ось вже Каляєв уголос складає передсмертного листа,

малює картину того, що буде після нього... як нащадки згадуватимуть вчинки бунтарів-революціонерів! Бучма натхнено промовляє прізвище: "Каляев!.. Каляев!.." і далі напівшепотом уповнюючи ритм, роздільно, по складах повторює: "Каляев!"
При цьому він інтуїтивно зробив зворушливий, пластично-виразний вияв усім тілом... і широкий жест правою рукою. Враження було надзвичайне!.. Курбас гукнув із залу: "Амвросій, добре!" Він швидко зійшов на сцену до Бучми і продовжував: "Добре! Та мабуть, доведеться шукати інший вияв!" Бучма запротестував: "Навіщо? Сам кажеш, що добре!" "Виразно, Бронеку!" - задушевно промовив Курбас, відчувиши біль актора... - Повторю... хороше!.. Але ти порушив установлену мізансцену".

"Мізансцена! Велике діло!" - варячився Бучма.

"Вислухай все... Не в мізансцені справа... А в тім, що ти підсвідомо, імпресивно увійшов у світло проектора, що світить замість місяця! І твій чудовий пластичний вираз відбився на стіні спотвореною тінню! І вона своїм уродством зруйнувала, розбила все враження! Вона вбила в мені -глядачеві радість сприйняття твого художнього вияву! Зрозумів!?"

" - А що ж будемо робити?" - спитав Бучма, усвідомивши все сказане.

" - Не потрапляй у світло проектора... Ти вже на початку використав лірику місячного сяйва! - І вже з властивим йому педагогічним тактом, Курбас звернувся до асистентів та й до акторів... - Ви зрозумійте, що мізансцена іноді повинна бути математично точна!.. Часом свавільне порушення і вщент руйнує художній задум, образ! Мізансцена - Не самоціль!

ходи були небаченими людьми, дивними й неосяжними, в даній ситуації, розумом... Це страшило, тривожило своюю "незнаністю". Як щось таке, що ніби по-за уявою лицини. От Банко робить певний крок, другий... нога піднімається щоб зробити третій... і вона в секунду обриває свій рух вперед і відводиться назад, рвучко й несподівано! Та не торкнувшись землі знов рухається вперед... Банко піде далі - вже новий познайомий ритм і темп... Персонажі в тривозі й страху розступаються перед Банко!..

Таке відчуття фізичного страху, психічної тривоги бувало у тих людей, які зазнали відчуття землетрусу... Коли людина не знає, що відбудеться кожної наступної миті, яка катастрофа може на неї звалитися!

Банко іде далі - все в нових незданих темпі і ритмі... Він виходить. Гнитюча тиша-пауза...

За завданням режисера таке перетворення мусило вселяти у глядачів тривогу... У персонажів, в наслідок сценічно взаємного життя-почуття страху; згадку про заподіяні ними злочинство-убийство Банко... Це, справді, досягалося...

х х х х х

...Спектакль "97" М.Куліша. Постановка Л.Дубовика.
Оформлення В.Меллера.

Працює режисерська лабораторія театру. Поставник так доповідав про своє бачення сцени "Самосуд".

"Із 97-ми незаможників на селі залишилося лише кілька чоловік: одні з голоду померли, інші подалися світ-заочі! Або до міста за допомогою. Лише Мусій Копистка та секретар, малий Вася Стоніжка - уособлюють на селі владу

робітників та бідного селянства! Знають куркулі, що робітники прийдуть на поміч незаможникам. Тому незмірна іхня зневість... Це вона штовхнула їх на нелюдську провокацію! Вони ось привели до сільради Ларивона та Орину, щоб там вчинити над ними самосуд. А заразом убити й ненависного представника ненависної їм влади! А він, Мусій Копистка, вчорашній злідар-наймит, стойть перед ними безстрашний, незборимий! У передсмертний час він насміхається над ними! Він нещадно разить їх гострим кулішівським словом! І пристрасть ворогів вибухає одверто і нестримно! Вбити...помститися! Такі почуття вирують в сцені "самосуд".

К Ваш аналіз внутрішнього стану людей, що зіткнулися в останній боротьбі та відчуття атмосфери сцени - цілком вірно, - сказав Курбас. - Однаке все це перебуває ще в аналітичній площині... Ви поки-що йдете за сюжетом автора. Грати сюжет - це поверхове рішення! Якими сценічними засобами покажете ви глядачам почуття, про які тут говорили?"

На третіх зборах лабораторії т. Дубовик доповів про зміни в проекті.

- Коли вже куркулі вивели з сільради Ларивона і десь за коном вбили його із рушниці, - вони готові розправитися із Кописткою! Ось уже Годований підніс в руці сокиру... і зробив крок! І тут сталося несподіване! Куркулі не споглядають, як Годований вбиває Мусія... Ні! Вони кидаються до Годованого і намагаються вирвати у нього із рук сокиру. Кожен з них горить бажанням особистої помсти! І кожен поводить себе відповідно своєму характеру!

- Так це ж - дійовий образ... перетворення! -

сказав Курбас.

"— Але для цього, не змінюючи текстів, треба зробити трохи іншу композицію," — додав т. Дубовик.

"— Робіть! Автор погодиться... Добре, що ви акцентуєте в куркульські — особисте, індивідуалістичне... жорстоке! Вони не просять сокиру у Годованого... вони рвуть йї один у одного!"

Таке образне перетворення розкриває глядачеві духовну й соціальну сутність куркульства! Це ваша, творча знахідка... Починайте репетиції!"

Сталося так, що Курбас поїхав на місяць лікуватися. ~~Франції~~ і ~~іншо~~ т. Дубовик чи то сам побоявся свого гострого вияву, чи хтось "зверху" його надумив, — одне слово, він змінив, змягчив сцену. За два тижні до прем'єри на корректурну репетицію прийшов Курбас. Після сцени "Самосуд" він спинив репетицію.

"Лесь Федорович! Тут щось не так... не те, що ви нам розповідали на Режлабі! Повторіть свій задум... згадайте образ".

Збентежений Дубовик згадав, розказав.

"— То прошу вас... нащо ж ви змінили? Для чого знишили глибокий задум? Поверніть знову до нього!"

Дубовик поставив сцену заново...

...Образність реалістичного спектакля "97" була високо оцінена глядачами й пресою. Ідейний задум показу класової природи куркульства в наведеній сцені "Самосуд" був здійснений довершеною мистецькою формою-перетворенням.

8 Перетворення в монологічному уривкові - сцена "роздуми Фіеско" в трагедії Шиллера "Змова Фіеско в Генуї". Спектакль ставив Я.Бортнік. Оформлення Н.Шифріна, музика Б.Крижанівського.

М В практиці "Березоля" бувало й так, що на коректурних репетиціях О.С.Курбас іноді й заново ставив якусь сцену, залучаючи до цього й молодого режисера. Зазнав такої зміни і монолог про те, в ім'я чого і як прийти йому до влади в Генуї.

9 Із роздумів Фіеско "в собі самому" цей монолог був перетворений у "розвому Фіеско з довколішнім життям". Як же це було досягнуто?

Оформлення вистави - це була висока, кругла башта із секторами для гри акторів на підлозі сцени та меншими площадками на сходах, які йшли вгору. Перед згаданим монологом, ще в темряві, починає рухатися сценічне коло разом із баштою. Ігрові сектори закриті завісами. Назустріч руху сцени йде Фіеско... Поволі висвітлюється. Гра прожекторів та окремі деталі /вуличний ліхтар, сходи перед будинком/ дають відчуття, що це вулиця міста.

ФІЕСКО /говорить першу частину свого монолога/. "Зійшов місяць, полу"яний ранок встає із морських вод. Безумні марення збаняли мій сон. Всю ніч я метався, одне все почуття мене терзало... Потрібний мені простір, я хочу розпрямити плечі"!...

...Виголошує частину думок з монологу про владу, про ставлення до неї.

Закінчує такою фразою...

"Хіба ж я не найвищий муж у Генуї? Та хіба ж доля не судила всім малим поспішати під крило великих?!" /Пауза.
Роздум/. Підкорятися і владарювати!.. Бути і не бути!"

...Сценічне коло подає назустріч
жебрака, що похиливши голову сидить
на ганку.

ФІЕСКО /підступив. Запитує/. "Хто ^и переступить
прірву, що розверзлася поміж вседержателем та останнім з
його янголів, тому Дано буде перебороти її оту відстань?!"

ЖЕБРАК /повільно звів голову. Вдивляється. Відповідає словами самого Фіеско/. А підтекст інший: в ньому ніби й пригніченість старця і воднораз іронія до цього дивного
вельможи./ "Хто переступить прірву?!".. /А щоб ^и проховати подальший сарказм, Жебрак проятягнув руку за подаянням... і повторив./ "Хіба ж доля не судила всім малим поспішати під крило великих?!"

...І сценічне коло віддалило Жебрака.
Він ніби розтанув у передранковій
тьмі.

ФІЕСКО /Сам. Іде. Продовжує теми монологу/. "Величне місто! Ти -моє! Возсіяти над тобою подібно царственному
дню! Охороняти тебе монаршо десницею!.. Утопити в цей бездонний
океан всі киплячі пристрасті, всі ненаситні бажання!"

...Коло подає назустріч ліхтарника
біля вуличного ліхтаря.

"Підкорятися і владарювати! Бути і не бути!"..

...Звертається до ліхтарника з визивним запитанням...